

19. Копия рапорта Волынского Епархиального Миссионера Николая Абрамова на имя Высокопреосвященного Антония, Архиепископа Волынского и Житомирского, от 13 марта 1907 г. // ВЕВ ЧО. – 1907. – 1 апреля (№10).
20. Абрамов Н. Когда взойшла зелень, тогда явились и плевелы (Матф. 13, 26). Из миссионерских впечатлений // ВЕВ ЧН. – 1904. – 21 ноября (№33).
21. Указ Его Императорского Величества Самодержца Всероссийского, из Святейшего Правительствующего синода, Преосвященному Антонию, Архиепископу Волынскому и Житомирскому, Почаевской Успенской Лавры Священно-Архимандриту // ВЕВ ЧО. – 1908. – 10 февраля (№6).
22. Правительственные распоряжения // ВЕВ ЧО. – 1910. – 4 марта (№10).
23. Абрамов Н. Открытое письмо Епархиального Миссионера. №7-й. Можно ли признать современное сектанство и раскол христианством в строгом значении этого слова? // ВЕВ ЧН. – 1904. – 1 октября (№28).
24. Абрамов Н. Открытое письмо Епархиального Миссионера. №10. О св. Соборной Церкви. Составляет ли общество старообрядцев-безпоповцев Едину, Святую, Соборную и Апостольскую Церковь? (Беседа с старообрядцами-безпоповцами) // ВЕВ ЧН. – 1904. – 1 ноября (№31).
25. Абрамов Н. Православное учение о священной Иерархии и её непрерывном существовании до скончания мира // ВЕВ ЧН. – 1905. – 11 ноября (№32).
26. Абрамов Н. Православное учение о священной Иерархии и её непрерывном существовании до скончания мира // ВЕВ ЧН. – 1905. – 1 декабря (№34).
27. Абрамов Н. Православное учение о священной Иерархии и её непрерывном существовании до скончания мира // ВЕВ ЧН. – 1905. – 11 декабря (№35).
28. Абрамов Н. Критический разбор старообрядческого Австрийского священства // ВЕВ ЧН. – 1905 г. – 11 марта (№8).
29. Абрамов Н. Критический разбор старообрядческого Австрийского священства // ВЕВ ЧН. – 1905. – 21 марта.
30. Абрамов Н. Критический разбор старообрядческого Австрийского священства // ВЕВ ЧН. – 1905. – 1 апреля (№10).
31. Абрамов Н. Критический разбор старообрядческого Австрийского священства // ВЕВ ЧН. – 1905. – 11-21 апреля (№11-12).
32. Абрамов Н. Критический разбор старообрядческого Австрийского священства // ВЕВ ЧН. – 1905. – 1 мая (№13).
33. Абрамов Н. Критический разбор старообрядческого Австрийского священства // ВЕВ ЧН. – 1905. – 11 мая (№14).
34. Абрамов Н. О Причащении св. Тела и Крови Господних (Против старообрядцев-безпоповцев) // ВЕВ ЧН. – 1906. – 1 июня (№19).
35. Абрамов Н. О святом таинстве-елеосвящении (Против стар.-безпоповцев) // ВЕВ ЧН. – 1906. – 21 июля (№21).
36. Абрамов Н. О св. таинстве брака (Против старообрядцев-безпоповцев) // ВЕВ ЧН. – 1906. – 11 августа (№23).
37. Абрамов Н. Возможно ли временное пребывание св. соборной Церкви без епископа? (Против старообрядцев-австрийцев) // ВЕВ ЧН. – 1906. – 21 марта – 1 апреля (№9-10).
38. Абрамов Н. Возможно ли временное пребывание св. соборной Церкви без епископа? // ВЕВ ЧН. – 1906. – 11 мая (№14).
39. Абрамов Н. Возможно ли временное пребывание св. соборной Церкви без епископа? // ВЕВ ЧН. – 1906. – 21 мая (№15).
40. Абрамов Н. Единоверие и его значение // ВЕВ ЧН. – 1906. – 21 января (№3).
41. Абрамов Н. Единоверие и его значение // ВЕВ ЧН. – 1906. – 11 февраля (№5).
42. Абрамов Н. Единоверие и его значение // ВЕВ ЧН. – 1906. – 21 февраля (№6).
43. Абрамов Н. Единоверие и его значение // ВЕВ. – Ч. неоф. – 1906. – 11 марта (№8).

44. Абрамов Н. Состояние Миссионерского дела в Волынской епархии со 2-й полов. 1904 года по 2-ю полов. 1907 года (Окончание) // ВЕВ ЧО. – 1907. – 21 сентября (№27).

Sychevsky A.A. The activity of the orthodox mission among the Old Believers in the Volyn' province in the 1904th – 1914th (on the materials of the «Volyn' eparchial journal»). The article is devoted to the missionary activities of the Russian Orthodox Church among the Old Believers in the Volyn' province in the 1904th – 1914th. The author analyzes the process of the missionary institution forming and the forms, ways and methods of the struggle against the Old Belief.

Key words: missionary work, Old Belief, bespopovtsy, popovtsy, Belokrinitskaya hierarchy, Common Faith, Volyn' province, «Volynskije yeparhialnyje vedomosti».

В. А. Сушко

ЧОЛОВІЧИ СОРОЧКИ У ТРАДИЦІЙНІЙ КУЛЬТУРІ УКРАЇНЦІВ СЛОБОЖАНЩИНИ

Стаття присвячена українським чоловічим сорочкам як елементу традиційного вбрання та культурному явищу. Стаття базується на етнографічних матеріалах XIX – XX ст., зібраних на теренах Слобожанщини відомими етнографами, та на власних матеріалах автора.

Ключові слова: українська традиційна культура, Слобідська Україна, сорочка, вбрання, костюм.

У традиційній культурі вбрання було метамовним кодом, що позначав ступінь соціалізації людини: від народження до одруження відбувалося поступове нарощування кількості предметів вбрання, по весіллі і до старості – збіднення як асортименту, так і кольористики. При безсумнівному патріархальному характері української традиційної культури та провідній ролі чоловіка, слід визнати, що чоловіче традиційне вбрання і збереглося набагато гірше, і науковці приділяли його розгляду значно менше уваги, ніж жіночому. Тим більш актуальним є питання вивчення особливостей матеріальної культури в етноконтактних зонах, якою є Слобідська Україна від часу заселення.

До початку XX ст. народне вбрання слугувало своєрідним “паспортом” особи, тому саме на нього звертали увагу мандрівники та іноземці. Систематичними дослідженнями костюму як складової народної культури стають із оформленням української етнографії в окрему науку – від середини XIX ст. Надзвичайне наукове значення для розгляду питання народного вбрання та чоловічих сорочок як важливого елементу ноші донині мають праці класиків вітчизняної етнології, зокрема Ф. Вовка [1, 165-166], М. Сумцова [2, 1-57; 3, 128-131], Д. Зеленина [4, 224], В. Білецької [5, 49-108]. Впродовж XX ст. тема народного костюму розкривалася О. Воропаєм [6, 461-464], С. Колосом, І. Гургулою [7], К. Матейко [8], Т. Ніколаєвою [9], В. Борисенко [10] та ін. [11]. До теми українських чоловічих сорочок, розглядаючи комплекс костюму, зверталися й радянські вчені [12]. Метою цієї статті є розкриття значення сорочки як елементу чоловічого вбрання та культурного явища народного життя XIX – XX ст.

Від XIX ст. науковці та аматори – дослідники народної культури Слобожанщини – не могли оминати увагою народний костюм та питання його складових [13]. Дослідниця побутової культури краю XX ст. Л. Чижикова навіть побудувала свою розвідку на фактах з народного будівництва та одягу як найпоказовіших галузей народної культури [14]. Проте, і в її роботі відомостям про чоловічі сорочки (і українців, і росіянів!) відведено усього 3 сторінки, з яких 2 – ілюстрації, а жіночому вбранню – сторінки 136 – 206, зокрема сорочкам – 136 – 153 та вклейки. Безумовно, основна увага приділялася жіночому костюму як такому, що складається

ся з більшої кількості краще технічно та композиційно опрацьованих деталей, яскравішому колористично, відтак, інформативнішому для дослідника.

Набагато менше за жіноче вбрання (і святкове, і буденне) збереглося чоловічих сорочок у колекціях музеїв регіону [15]. Це пояснюється надзвичайною практичністю носіїв традиційної культури, а також тим, що ХХ ст. не дарма називається часом військової форми: і після Першої світової, і громадянської, і Другої світової війн чоловіки ще довгий час доношували форму, а обновки нерідко кроїлися саме за прикладом гімнастерок.

Сорочка була основою і чоловічого, і жіночого одягу українців. За спостереженням М. Сумцова, уже на початку ХХ ст. на Слобожанщині чоловіки нерідко переставали носити народні строї, переходячи на міське вбрання [3]. Досліджуючи соціальну структуру українського села кінця ХІХ – початку ХХ ст., В. Іванов зазначав консервацію старих звичаїв (і прихильність до старовинного костюму зокрема) лише у двох прошарків селян – у “дукачів” як свідому позицію та бідноти – з економічних причин [16, 4-18]. На жаль, ані описи маєтків слобідсько-українських полковників, ані наукові чи художні твори, ані музейні збірки не дають змогу детально описати чоловічу сорочку українця-слобожанина ХVІІ – ХVІІІ ст.

Носій традиційного світогляду був далекий від фемінізму та поняття гендерної рівності, тому від народження дитині намагалися прищепити розуміння власної статі та закріпити статеву-соціальну роль. Так, новонародженого хлопчика загортали у батьківську сорочку, а вік, коли дитина вже мала усвідомлювати себе як особу, позначався появою відповідних – “тілесній статі” – елементів вбрання. До семи років дитина ходила лише у сорочці, а потім хлопчик вважався уже досить дорослим для того, щоб перейти з-під опіки матері до батьківського виховання. Це ознаменовувалося у давнину постриженнями та садовінням на коня, а у ХІХ – на початку ХХ ст. – пошиттям перших штанів. Останній обряд мав усі риси “обидених” обрядів (виконання за один раз, не перериваючись). Надалі одяг чоловіків різного віку розрізнявся лише за кольористикою та інтенсивністю оздоблення, будучи подібним як за асортиментом, так і за особливостями виготовлення.

Музейні [17, 43, 57, 62, 64, 69-70] та приватні колекції вбрання, а також тогочасні етнографічні розвідки дають змогу твердити, що у ХІХ – на початку ХХ ст. українські чоловічі сорочки шилися з доморобного відбіленого конопляного полотна, а з кінця ХІХ ст. – і з купованих тканин. Ляне полотно для пошиття чоловічих сорочок не використовувалося. Для виготовлення конопляних сорочок здебільшого використовували якіснішу “плоскінь” (для ткання полотна бралися нитки з чоловічих стебел конопель [18, 214]). Купували – дешеві бавовняні тканини, переважно ситець та коленкор.

На Слобожанщині лише у крої чоловічих сорочок до початку ХХ ст. зберігся тунікоподібний тип. Для пошиття таких сорочок полотно перегиналося навпіл та робився отвір для голови та розріз пазухи. Зазвичай перед та спинка з’єднувалися за допомогою деталей, які називалися “бочки” (два прямокутнікопобідні шматки тканини з однією з вузьких граней у формі трикутника; вона пришивалася під пахву до рукава). Рукава таких сорочок робилися широкими й або викичувалися простим рубцем, або збиралися на вузьку обшивку. Досить розповсюдженою на Слобожанщині була чоловіча уставкова сорочка з уставкою, пришитою по підтанню. Рукава таких сорочок збиралися на обшивку або неширокі чохлаки. Комір був здебільшого відкладний або стояче-відкладний. Чоловічі сорочки були вуж-

чими за жіночі і могли шитися з двох півпілок (близько метра у діаметрі подола).

Розвитком тунікоподібного типу стала сорочка з пришитими окремо викроєними спинкою та передом. На початку ХХ ст. такі сорочки прикрашалися накладними маніжками, вишитими у брокарівському стилі [17, 64]. Термін “*брокарівський стиль в українському вишиванні*” введений дослідником української культури І. Гончаром на позначення вишивки, виконаної червоною та чорною заполоччю (бавовняні нитки, фарбовані аніліновими барвниками) технікою “косий хрестик”. Орнамент рослинний, рослинно-геометризований, рідше антропоморфний або зооморфний. Найуживаніший мотив – троянди. На думку І. Гончара, мотиви вишивки були перейняті народними вишивальницями з реклами мила Брокарі та Ролле, від чого отримав назву і сам стиль.

Згодом майстрині навчилися робити розріз зсунути вліво і розшивати маніжку прямо на переді сорочки. Викінчення рукава у таких сорочках було або простим рубцем, або неширокими чохлами, рідше – обшивка. Комір робився стійкою. Сорочки “з маніжками” (“на маніжці”) шилися як з доморобного полотна, так і з коленкору та ситцю.

Вчитель народної школи М. Скубак, розповідаючи про вбрання південно-східної Слобожанщини останніх десятиліть ХІХ ст., серед чоловічих сорочок згадує “руські”, що входили тоді у моду. Вони шилися з купованої тканини синього кольору з облямівкою, що імітувала вишивку на комірці, пазусі та подола. На жаль, автор не повідомив спосіб носіння цих сорочок, але декорування дозволяє припустити, що носилися вони навипуск на відміну від звичайних українських сорочок, що носилися заправленими у штани.

У “гардеробі” дорослого українця-слобожанина на межі позаминулого та минулого століть було 2 – 3 повсякденні конопляні, а також 1 – 2 святкові сорочки, у молодих чоловіків святкові були ситцевими. Повсякденні конопляні сорочка та штани коштували 1,2 – 1,5 крб. для дорослих та 0,7 – 1 крб. – для дітей старше 7 років. Молодші хлопчики мали сорочечки вартістю 20 – 50 коп. Святкова сорочка коштувала дорожче: для дорослого 1 – 2 крб. Підлітки могли мати святкове вбрання від 10 років, “тобто з того часу, коли вони самі вже могли заробити на них” [19, 49-50].

З сорочкою було пов’язано чимало народних забобів, переказів та “примх”. Декілька з них наводить М. Скубак: “На Михайлове чудо (6 вересня) гріх кроїти сорочку або штани. Одна жінка кроїла на Михайлове чудо, а сусідка прийшла до неї та й каже: “сьогодні гріх кроїти: празник, Михайлове чудо”. А вона їй і каже: “чудно буде, як покрою”. Та з тих пір всю жисть свою вона все різала ножницями, що не запопаде. Як первий раз надіваєш нову сорочку або штани, то крізь них треба прокинути ніжик і сказати: “Хто залізо вкусе, той хрещеного, молитвеного (ім’я) скусе; Хто залізо з’їсть, той хрещеного, молитвеного (ім’я) з’їсть”. У кого в новій сорочці рубець завернеться в подола, той буде багатий. Як заведуться вугрі на лиці, то треба його витирати сорочкою спиною, щоб вони зійшли на спину. На Новій рік треба надівати нову сорочку, щоб цілий год були нові сорочки. Як родиться дитина, то в той день не годиться рвати нічого полотняного, а то дитина буде сорочки дуже скоро рвати (зношувати). В понеділок не годиться надівати білої сорочки або штанів, а то не минеш напраслини” [19, 55].

Отже, оскільки саме вбрання впродовж домінування традиційної народної культури становило усталену сукупність типів компонентів, то саме костюм був до-

сити застиглою та ареальною категорією. Однією з важливих в усіх видах сімейної обрядовості була сорочка, чоловіча зокрема. Важливим є і практичне значення цієї проблематики, адже саме костюм учасників, на відміну від учасниць, сучасних народних колективів зазвичай викликає найбільше нарікань умовністю та невідповідністю ані регіону, ані обраній стилістиці.

1. Вовк Х.К. Студії з української етнографії та антропології. – К.: Мистецтво, 1995. – 336 с.: іл.
2. Сумцов Н.Ф. Очерки народного быта (из этнографических экскурсий 1901 г. по Ахтырскому уезду) // Сборник Харьковского историко-филологического общества. – Т. 13 / Под ред. Е.К. Редина. – Х., 1902.
3. Сумцов М.Ф. Слобожане. Историко-этнографична розвідка. – Х., 2002.
4. Зеленин Д.К. Восточнославянская этнография / Пер. с нем. – М., 1991.
5. Білецька В. Українські сорочки, їх типи, еволюція й орнаментация // Матеріали до етнології й антропології / Етнографічна комісія Наукового товариства ім. Шевченка у Львові. – Т. 21 – 22. – Ч. 1. – Львів, 1929.
6. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. – К., 1993.
7. Українське народне мистецтво. Вбрання: Альбом / Упор. С. Колос та ін. / Під ред. К. Гуслистого. – К., 1961.
8. Матейко К. І. Український народний одяг. – К., 1977.
9. Ніколаєва Т.О. Історія українського костюма. – К., 1996.
10. Борисенко В.К. Традиції і життєдіяльність етносу: на матеріалах святково-обрядової культури українців. – К., 2000.
11. Українці. – М., 2000; Українці: Историко-этнографична монографія: в 2 кн. – Кн. 2. – Опішне, 1999.
12. Восточнославянский этнографический сборник // Труды Института этнографии им. Миклухо-Маклая. – Т. 31. – М., 1956; Маслова Г.С. Народная одежда в восточнославянских традиционных обычаях и обрядах XIX – начала XX в. – М., 1984.
13. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Старобельский уезд. Очерки по этнографии края / Под ред. В. Иванова. Т. 1. – Х., 1898; Иванов В. Современная деревня в Харьковской губернии // Харьковский сборник: Литературно-научное приложение к «Харьковскому календарю» на 1893 год. – Вып. 7. / Под ред. В. Иванова. – Х., 1893; Иванов П. Жизнь и поверья крестьян Купянского уезда Харьковской губернии // Сборник Харьковского историко-филологического общества. – Х., 1907; Иванова А., Марусов П. Материалы для этнографического изучения Харьковской губ. Слобода Кабанье // Харьковский сборник...; Муравський шлях – 97: Матеріали комплексної фольклорно-етнографічної експедиції / Упор. М. Красиков та ін. – Х., 1998; Традиційна народна культура Дворічанського району Харківської області / Упор. М. Семенов. – Х., 2001.
14. Чижикова Л.Н. Русско-украинское пограничье: история и судьбы традиционно-бытовой культуры. – М., 1988.
15. Дяченко М.Т. Етнографічна збірка Харківського державного історичного музею // Народна творчість та етнографія. – 1958. – № 3; Астахова О.В., Крупа Т.М., Сушко В.А. Свята та побут Слобожанщини: Альбом. – Х., 2004.
16. Иванов В. Современная деревня в Харьковской губернии...
17. Астахова О.В., Крупа Т.М., Сушко В.А. Свята та побут Слобожанщини...
18. Муравський шлях – 97...
19. Скубак М. Одежда крестьян слободы Араповки Купянского уезда, приметы и поверья, относящиеся к ней и к материалам, из которых она сделана // Харьковский сборник. Литературно-научное приложение к «Харьковскому календарю» на 1890 год. – Вып. 4. / Под ред. В. Касперова. – Х., 1890.

Sushko W.A. The Ukrainian men's shirts in the traditional culture of the Slobidska Ukraine. This article is about The Ukrainiane man's shirts as the elements of the traditional clothes and cultural phenomen. The article had written on the basis of the

ethnographic materials that were collected at the end of the 19th – the beginning of the 20th centuries in the Slobidska Ukraine – one of the regions in the North-eastern of Ukraine by the famous ethnographers and by the author herself.

Key words: the Ukrainian traditional culture, Slobidska Ukraine, shirt, clothes, dress.

В. В. Масненко

РЕЛІГІЙНІ ПРАКТИКИ УАПЦ 1920-х рр.: МІЖ ТРАДИЦІЙНИМИ ПРАВОСЛАВНИМИ ЦІННОСТЯМИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЮ ІДЕНТИЧНОСТЮ

У статті проаналізовано релігійні практики УАПЦ 1920-х рр., які здійснювалися за реформаторською моделлю, оскільки радикально трансформували існуючу православну традицію. Звернута увага на нетрадиційне висвячення ієрархії, зміни в церковному управлінні (перехід до соборноправного устрою), шлюбність кліру, носіння священиками одягу, ставлення до чернецтва. Розглянуті нові прояви релігійного культу – обряди та молитовні практики. Зроблено висновок, що радикалізм, властивий зазначеній формі українського автокефального руху, перешкодив його масовості, перетворенню УАПЦ в домінуючу конфесію. З іншого боку, вказані практики виступали своєрідними маркерами української національної ідентичності.

Ключові слова: УАПЦ, релігійні практики, православні цінності, національна ідентичність, автокефальний рух.

Українська Автокефальна Православна Церква (УАПЦ), яка виникла на хвилі революційних подій, особливо реальних спроб створення самостійної національної державності, є доволі показовим прикладом трансформації релігійних практик модерного часу. По суті це була особлива форма пошуку компромісу між універсалізмом православ'я та українським національним відродженням, масової національної ідентифікації, що стала реальністю в роки революції, і відразу після неї. Більш того у феномені народної підтримки своєї Церкви простежується невідрефлексоване відчуття альтернативності “безбожному більшовизму”, спроба знайти якусь соціальну, психологічну, зрештою, духовну нішу поза простором офіційного атеїзму. Показово, що ця альтернатива мислилася саме в координатах українського етнокультурного простору. Зазначене спостереження має принципове значення, оскільки в 1920-х рр. і сама радянська влада намагалася “приміряти національний одяг” – позиціонувати себе як прояв якоїсь “української державності”. У цьому сенсі нова Церква і нова влада виявилися конкурентами в боротьбі за право національної презентації.

З одного боку, УАПЦ можна віднести до реформаторської, обновленської течії, оскільки ця конфесія ґрунтувалася на критиці колишнього як синодального, так і патріаршого устрою офіційної Церкви. Останній трактувався не інакше як – “єпископсько-самодержавний”. З іншого боку, адепти української автокефалії апелювали до традицій “народного православ'я”, до відродження давнього українського устрою церковного життя (хоча й тут необхідно враховувати, що такий традиціоналізм часто виявлявся в досить довільних формах).

У запропонованому розгляді проблеми, нами використується широке тлумачення поняття “релігійні практики”, яким позначаємо різні форми повсякденної поведінки жителів України постреволюційного періоду (20-і рр. ХХ ст.), пов'язані з їх релігійними віруваннями і самосвідомістю. Це і релігійний культ (обряди, ритуали, свята, таїнства, символи), богослужбовий канон, статус кліру та архієреїв, взаємини між мирянами і кліриками. Релігійні практики можуть мати як груповий (в середовищі громади або всієї конфесії), так і індивідуальний характер. В останньому випадку вони виявляються в